

Zuid-Limburg, ook buiten het Hollandse weidelandschap komen knotwilgen voor (Foto: Machteld Klees)

veelzijdige nathalzen

Tekst: Jan Jaap Boehlé

Nederland staat bekend om de strijd tegen het water, door de ligging aan zee en de vele polders en rivieren is dat niet ten onrechte. Het gevolg is een flink oppervlak aan nat land, dat wordt vooral 's winters goed zichtbaar. Bij die nattigheid horen planten en dieren die daarop ingesteld zijn. Beeldbepalend daarbij is de wilg.

Wilgen hebben vele gedaanten, van hoge boom tot knotwilg en van griend tot laag struikgewas in de duinen. Wilgen komen niet alleen in Nederland voor maar over de hele wereld, behalve in Australië. Ook de 'typisch Nederlandse' knot-

wilg kun je op veel plaatsen in het buitenland aantreffen. In totaal zijn er ruim 300 wilgensoorten, waarvan er 11 in Nederland voorkomen. De soorten kruisen makkelijk met elkaar waardoor er vele bastaarden ontstaan, wat het determineren soms ingewikkeld maakt.

Pioniers

Wilgen zijn pioniers, ze kunnen een leeg of bijna leeg gebied koloniseren waar nog maar weinig groeit. Wilgenzaad heeft vruchtpluis en wordt door de wind verspreid. Het zaad blijft kort kiemkrachtig en ontkiemt op de grens tussen water en land. Wilgentakjes die afbreken en op een vochtige open plek terecht komen kunnen makkelijk wortel schieten en uitgroeien. Wilgen hebben veel behoefte aan

licht, dus ze eisen open terrein. Wilgen wortelen op natte gronden erg oppervlakkig. Het sterke punt van wilgen is dat ze het uithouden op plekken waar andere bomen het loodje leggen. Ze zijn goed bestand tegen strenge winterkoude, harde wind en ze kunnen langdurig onder water staan. Ook overstromingen in het groeiseizoen worden goed doorstaan. Schietwilg, kraakwilg, amandelwilg, Duitse dot en katwilg zijn soorten die je in de grienden vindt. Laurierwilg, grauwe en geoorde wilg zijn kenmerkende moeraswilgen. Het zijn de pioniers van de broekbossen in veengebieden en beekdalen en ze groeien in lichte moerasbossen of aan de rand daarvan. Daarnaast vormen ze struwelen in dichtgroeïende moerassen en natte duinvalleien. Op den duur worden

Knotwilgen zijn prima bestand tegen hoge waterstanden (Foto: Arie Koster)

ze grotendeels verdrongen door zwarte els en zachte berk.

Een lange geschiedenis

Een van de meest verbazingwekkende eigenschappen van wilgen is het grote regeneratievermogen. Beschadigde bomen, knotwilgen, griendwilgen, ze lopen allemaal heel makkelijk weer uit. Van die eigenschap is eeuwenlang gebruik gemaakt. Al in de ijzertijd werden de wanden van huizen van wilgentenen gevlochten. In Utrecht is een vlechtwerk van wilgenteen (35x1m) opgegraven, uit de Midden Bronstijd, langs een voormalige rivierbedding. Gevlochten manden worden ook al heel lang gebruikt zijn maar verteren makkelijker en worden zelden teruggevonden. Bekend is ook de toepassing als bescherming van dijken en natuurlijk de bonenstaken in de tuin. Het telen van wilgen, als landbouwgewas, in grienden, kwam in de 13^e en 14^e eeuw op. Rond 1900 was de griendcultuur op haar hoogtepunt maar daarna ging het snel bergafwaarts. Steeds meer werd wilgenteen verdrongen door plastic. De slechte werkomstandigheden in de

grienden werkten ook niet mee. Op enkele plaatsen worden nog grienden onderhouden, vanuit historisch en praktisch oogpunt.

Hak- en snijgrienden

Je kunt grienden naar beheer verdeelen in snij- en hakgrienden. Bij snijgrienden wordt het hout jaarlijks of tweejaarlijks geoogst. Dit levert de dunne teen op, geschikt om bossen wilg bijeen te binden en als grondstof voor het vele vlechtwerk, vroeger waren er manden voor elke toepassing. De hakgrienden werden om de drie of vier jaar geoogst. Het zware hout werd gebruikt voor gereedschapsstelen, voor vaten (hoephout), bonenstaken en werkpalen. Het lichte hout als vlechtwerk voor beschoeiingen en zijtakken

en toppen als rijshout. Omdat deze grienden langer tussendoor rust kregen waren ze veel interessanter voor vogels en andere organismen dan de snijgrienden. Hakgrienden staan vooral bekend om de vele zeldzame mossen.

Grienden maar ook knotwilgen zijn uit economisch oogpunt amper meer rendabel maar worden vanwege de landschappelijke, cultuurhistorische en ecologische waarde beschermd, vaak met behulp van vrijwilligers en organisaties voor landschapsbeheer.

Afwijkende wilgen

Hoewel de meeste soorten wilgen natte plekken staan, is er een die je zelfs in het bos tegen kunt komen, de boswilg. Het is een pioniersoort van vrij droge bossen waar ze tot een kleine boom (tot 10m) uitgroeit. Nog een afwijkende soort is de kruipwilg. Deze vormt overwegend laagblijvende struwelen. Het is een pionier van droogvallende grond op winderige plaatsen en is afhankelijk van de aanvoer van stuifzand. In de duinen is het een algemeen voorkomende soort. Groeit het terrein dicht dan verdwijnt ze geleidelijk.

Archeologische opgraving van een wilgenvlechtwerk in Utrecht (Foto: Afd. Erfgoed, Gemeente Utrecht)